

Praktijkopdracht Boeddhisme als transformerende kracht in mens en maatschappij.
Docent: Prof. dr. A. van der Braak
Annelies van der Drift
Studentnummer: 2528010
Datum: 15 Juli 2013

Het menselijk gezicht van Maha Karuna Ch'an. *Je kunt er niet uitvallen*

Inleiding

Voor het maken van de praktijkopdracht *Boeddhisme als transformerende kracht in mens en maatschappij* heb ik meegedaan aan een meditatiedag van de Maha Karuna Ch'an bij Zen in Zutphen. Zenboeddhisme is in het Westen vooral bekend via de Japanse Zen. De Maha Karuna Ch'an staat in de traditie van de Chinese Ch'an. Ch'an is het Chinese woord voor Zen. Maha Karuna (*het Grote Mededogen*) is een verband van meditatiegroepen in Nederland en Vlaanderen onder leiding van Ton Lathouwers. Met hem had ik een gesprek, evenals met Ronald de Caluwé, een van zijn leerlingen. Een weergave van deze gesprekken heb ik als bijlage toegevoegd.

De inhoud van dit essay komt vooral voort uit het gesprek dat ik op 20 juni 2013 met Ton Lathouwers had; hij staat in Nederland bekend als een van de meest liberale zenmeesters. Het gesprek tussen hem en mij was een ontmoeting van hart tot hart. Wat hij zegt komt voor hem uit zijn hart en zo wil hij anderen bereiken en ontmoeten: van hart tot hart. In dit essay heb ik getracht weer te geven wat hij en de Maha Karuna in de samenleving willen uitdragen.

De vragen waarop ik mij heb toegespitst zijn de volgende:

Welke relatie is er volgens de Maha Karuna Ch'an tussen persoonlijke en maatschappelijke transformatie. Welke specifieke betekenis heeft de Maha Karuna Ch'an voor de samenleving?

Ton Lathouwers (1932) en Maha Karuna Ch'an

De vroege religieuze wortels van Ton Lathouwers liggen in het katholicisme. Naast zijn werk als hoogleraar Russische letterkunde heeft hij vele jaren enkele maanden per jaar in oosterse kloosters (Japan, Thailand, Birma, Indonesië) doorgebracht om daar zijn vorming tot zenmeester in de Chinese Rinzai traditie te ondergaan. Zijn zenweg begon hij onder begeleiding van Masao Abe van de Japanse Kyoto School. Vervolgens volgde hij onderricht bij Teh Cheng (S.A. Jinarakkhita, 1923-2002). Teh Cheng was Ch'an meester en abt van het Pen Cheng Ssu-klooster op Java en hoofd van de Sangha Agung Indonesia, waarin alle boeddhistische richtingen van Indonesië samengebracht zijn. Tevens was Teh Cheng hoogste autoriteit van de Guang Hua Ssu denominatie van het Linji (Rinzai-) Ch'an boeddhisme in Fujuan, China. Van Teh Cheng kreeg Ton Lathouwers in 1987 autorisatie om les te geven als Ch'an leraar. Hij kreeg de naam *Hui Yu* toegekend, wat *vriend van de wijsheid* betekent. De begeleiding van zijn leerlingen

wordt gekenmerkt door een open, persoonsgerichte houding en een contact van hart tot hart. Zijn inspirerende toespraken borrelen als het ware naar boven, rechtstreeks uit zijn hart. Een ontmoeting met hem gaat van hart tot hart, of van kwetsbare mens tot kwetsbare mens.

Teh Cheng

Maha Karuna Ch'an is opgericht als een informele en fundamenteel open *sangha* (groep) voor leken. Ieder kan zich op individuele basis en in een individueel traject aan de weg van Zen wijden en aan de integratie daarvan in haar of zijn leven. Meerdere malen per jaar wordt er een *sesshin* (retraite) georganiseerd in het klooster van het H. Hart in Steyl. In Zutphen vindt er onder leiding van Ton Lathouwers een tweewekelijkse meditatieavond plaats. De toespraken die hij daar houdt zijn ook via de website na te luisteren. Sinds kort worden deze toespraken ook *live* op de website uitgezonden. Naast de avonden en dagen in Zutphen zijn er tien andere zengroepen in Nederland, dertien zengroepen in Vlaanderen en in Frankrijk en Engeland elk één groep. Belangrijk in de visie van de Maha Karuna is dat een groot geloof, groot vertrouwen en grote inzet voorwaarden zijn voor de expressie van een authentieke zenpraktijk. Om niet te benoemen authentieke religieuze ervaringen dichterbij te brengen, citeert Ton Lathouwers in zijn toespraken vaak uit de klassieke zenliteratuur en uit die van vernieuwers van Zen, zoals Hisamatsu Shin'ichi en Masao Abe, uit vroegchristelijke literatuur, uit die van het oosters-orthodoxe christendom, uit de joodschassidische traditie, Russische literatuur (m.n. Dostojewskij en Sjestow), filosofen als Kierkegaard en Nietzsche, en gebruikt hij ook voorbeelden uit films, kunst, televisieprogramma's en allerhande literatuur; alles wat maar van toepassing is. In de meditatie ligt de nadruk op het volhouden en liefdevol praktiseren van zazen. Men is terughoudend bij het overnemen van rituelen en specifieke vormen van de traditionele Chinese Ch'an.

Het Chinese moederklooster van Maha Karuna Ch'an is de Guanghua Tempel in de stad Putian.

Zen in Zutphen

Een meditatiebijeenkomst van de Maha Karuna Ch'an bestaat uit afwisselend zit- en loopmeditatie. Tussendoor is er een toespraak van Ton over een bepaald thema. Voorbeelden van thema's zijn: 'Liefde en mededogen', 'Het Lege Scherm', 'Breng de kraai tot zwijgen', 'Vooraf aan het hier en nu, wat is je oorspronkelijk gelaat?'.

Nadere bestudering van de toespraken van Ton Lathouwers laat zien deze vaak te herleiden zijn naar regels uit een voor de Maha Karuna zeer belangrijke tekst. Een tekst waarin ik het wezenlijke van Maha Karuna Ch'an meen te herkennen. Elke bijeenkomst wordt afgesloten met een gezamenlijke recitatie van deze tekst: 'Geloofte aan de mensheid', van Hisamatsu Shin'ichi.

Kalm en Evenwichtig:

*Laat ons ontwaken tot onze ware Zelf,
mensen worden vol van mededogen.
Onze gaven ten volle ontplooien,
ieder volgens de eigen roeping in het leven.
Ons bewust worden van de doodstrijd
persoonlijk en maatschappelijk
en de bron ervan onderkennen.
De juiste richting ontdekken
waarin de geschiedenis zou moeten voortgaan
en elkaar de hand reiken
zonder onderscheid naar man- of vrouw-zijn,
zonder onderscheid naar ras, natie of klasse.
Laat ons met mededogen de gelofte afleggen
het diepe verlangen van de mensheid
naar bevrijding van haar ware Zelf
werkelijkheid te doen worden
en een wereld bouwen
waarin iedereen
waarachtig en in heelheid kan leven.*

Het persoonlijke in relatie tot het maatschappelijke en religieuze

Mijn eerste vraag in het interview met Ton Lathouwers vormde de rode draad in het gesprek dat volgde.

Welke is de relatie tussen persoonlijke en maatschappelijke transformatie, vanuit het inzicht van de Maha Karuna Ch'an?

De kern van het antwoord op deze vraag werd door Ton Lathouwers in de eerste zinnen van het gesprek verwoord: "Maha Karuna betekent groot mededogen. In de Avatamsake Sutra zingen we: Het Grote Mededogen is de essentie van de meditatie. Zonder hart van liefde en mededogen is de meditatie, hoe belangrijk ook, uiteindelijk van geen enkel belang".

De Avatamsake Sutra is een van de meest invloedrijke Mahayana Sutra's en in de Maha Karuna Ch'an is het een van de belangrijke teksten. Ton Lathouwers heeft de Avatamsake Sutra vertaald in een verkorte versie voor een CD die Maha Karuna Ch'an in 2003 heeft uitgegeven.¹

In dit essay maak ik gebruik van verzen uit de Avatamsake Sutra die in de tekstbundel bij deze CD staan. Deze verzen zijn schuin gedrukt. De diepere religieuze kern achter de 'wereldse' woorden van Ton Lathouwers komen in deze verzen tot uitdrukking.

Het Grote mededogen is de essentie van de meditatie. Het is haar lichaam, haar bron en haar middel, om zich in heel het universum te verspreiden. Zonder dit "grote hart" van liefde en mededogen is de meditatie, hoe verheven die in andere opzichten ook mag zijn, van geen enkele waarde.

Ronald de Caluwé vertelde in het gesprek dat ik met hem had dat hij zich momenteel intensief verdiept in compassie. In zijn voortdurende beoefening van Zen voelt hij zich verbonden met anderen, waar dan ook. Hij vindt het belangrijk iets nuttigs met zijn leven te doen, niet alleen ten behoeve van zichzelf.

Ton Lathouwers ziet compassie in het boeddhisme als meer dan alleen maatschappelijk. Het is iets dat over de tijd en over de geschiedenis heen reikt. Hisamatsu en Masao Abe gebruikten hiervoor het beeld van de horizontale en verticale lijn. Op de horizontale lijn bevinden zich de maatschappelijke en psychologische problemen, de worsteling van de mens in de geschiedenis en op dit moment; het dagelijkse lijden. Uiteindelijk is men op deze horizontale lijn niet bij machte om het wrede en onmenselijke lijden op te lossen.

¹ In de traditie van Maha Karuna Ch'an heeft het zingen van sutra's een belangrijke rol. Op 15 november 2003 in Bronckhorst (Nederland) presenteerde de Maha Karuna Ch'an haar eerste CD, " Ingaan tot het hart dat luistert". Daarop staan twaalf boeddhistische sutra's gezongen op Russisch-orthodoxe melodie. Een koor onder leiding van Ellen Deimann brengt de sutra's in het Nederlands en vierstemmig zoals dat tijdens de retraites van Maha Karuna Ch'an gebruikelijk is. De CD wordt begeleid door een boekje, met daarin de door Ton Lathouwers vertaalde sutrateksten.

De mens botst hier op een muur. Bij een aantal wezenlijke menselijke problemen staat de mens op het maatschappelijk vlak machteloos. Het doorbreken van deze horizontale maatschappelijke lijn biedt een opening voor het ervaren van de verticale lijn, de ervaring van het religieuze.

Dit is de plaats van al degenen, die getekend zijn door liefde en mededogen. Wanneer zij zien hoe andere levende wezens lijden, zijn zij bereid in dit lijden af te dalen, en precies diezelfde pijn te ervaren in zichzelf.

Volgens Hisamatsu heeft in veel religies de verticale lijn een te groot accent gekregen. Ook in Zen is men lange tijd vooral gericht geweest op de eigen verlichting. In de geschiedenis staan we echter altijd weer opnieuw tegenover lijden en concrete maatschappelijke problemen. Het is belangrijk om niet alleen te mediteren voor eigen verlichting, maar betrokken te blijven op het lijden van anderen en op persoonlijke en maatschappelijke problemen. Binnen de sangha van de Maha Karuna Ch'an wordt hiervoor niet direct naar een boeddhistisch antwoord gezocht. Het gaat erom de problemen en het lijden in de samenleving te zien en daar zo mogelijk verlichting te brengen met 'een hart dat luistert'. Als sangha heeft de Maha Karuna Ch'an ervoor gekozen om al het geld dat binnenkomt, te schenken aan een project dat kinderprostitutie tegengaat en aan een project in Cambodja waar kinderen worden opgevangen die noodgedwongen door hun moeders zijn achtergelaten omdat zij gedetineerd zijn. Ton Lathouwers: "Het is een poging, een lichtje, iets dat wij concreet moeten maken".

Dit is de plaats van hen, die aangekomen zijn bij het punt, waarop de grote geloften worden afgelegd. Dit is de plaats, waar alles enkel nog gezien wordt in het perspectief van liefde en mededogen. Dit is de plaats, van waaruit alle wezens uit de oceaan van ontstaan en vergaan worden bevrijd.

In de sangha van de Maha Karuna Ch'an komen doorgaans vooral mensen met een bovengemiddelde interesse voor studie, lezen, kunst en cultuur. Deze intellectuele en kunstzinnige interesse wordt gecombineerd met de beoefening van Zen. Mensen zonder die intellectuele bagage lijken geen of in elk geval veel minder aansluiting te vinden bij Maha Karuna Ch'an. In het Westen is mindfulness tegenwoordig zeer verbreid en populair als lifestyle. Ton Lathouwers wijst erop dat het goed is als mensen zich prettiger gaan voelen door mindfulness. Het is voor een veel groter publiek toegankelijk en het heeft inmiddels een belangrijke maatschappelijke betekenis. Het wordt echter ingezet als een *feeling good* psychologisch middel en daarmee mist het de religieuze diepte. Aangenomen wordt dat de Boeddha mindfulness als een kenmerk van goede meditatie heeft genoemd, echter wel als een van de minder belangrijke kenmerken. Boeddha noemde het 'oervertrouwen' in het eigen hart als de belangrijkste. Voor Ton Lathouwers betekent dit oervertrouwen het diepe verlangen in ieders hart dat het onmogelijke mogelijk wordt. Dat wat niet te verwezenlijken is, toch verwezenlijkt wordt. Dat alles goed komt, voor iedereen. Dat is het diepste verlangen in ons hart.

Dit is de plaats van hen, die zich volkomen hebben gewijd aan de verlossing van heel de wereld. Die daarin nooit zullen versagen. Die hun toewijding tot steeds diepere rijpheid laten komen, en die dit doen voor en met de gehele werkelijkheid als één enkel wezen.

Maha Karuna Ch'an draagt dit oervertrouwen uit. Een mens kan oervertrouwen ervaren indien zij of hij er helmaal mag zijn, geheel aanvaard is en weet 'dat je er niet uit kunt vallen'. Karuna betekent mededogen. Het gaat erom mensen van mededogen worden in een samenleving met ruimte voor een ieder om de eigen gaven te ontplooiën op een eigen manier en waarin mensen met elkaar verbonden zijn zoals in het web van Indra.² Voor Ton Lathouwers zijn mensen allemaal met elkaar verbonden. Wat een ieder doet heeft invloed op het hele universum. Een mens is niet voor zichzelf op deze aarde. Het gaat om het ontdekken van het ware zelf voor iedereen en om met elkaar een wereld bouwen.

Dit is de plaats van hen, wier diepste bestemming het is zo sterk te zijn als diamant. Dit is de plaats van hen, die bereid zijn hun inzet tot aan het einde der tijden vol te houden, en zelfs nog op te voeren. Dit is de plaats van hen, die bereid zijn dit te doen voor alle levende wezens, en in alle dimensies van de werkelijkheid.

Ton Lathouwers is van mening dat veel academische boeddhisten een huiver hebben voor de devotionele en rituele aspecten van het boeddhisme. Hij is van mening dat de mens, naast het mediteren, ook iets kan hebben aan het vouwen van de handen en aan het zich kunnen overgeven aan iets. In het oosterse boeddhisme hebben rituelen en devotionele overgave een belangrijke plaats. In China is het vooral Kwan Yin die hierbij van grote betekenis is. Om ons diepste verlangen en heimwee uit te drukken, zoekt de mens toch naar beelden van ontmoeting. Naar iets dat verder reikt dan onze menselijke ontmoetingen. Religies geven ruimte aan een diep verlangen om thuis te komen in een ontmoeting. In het Westen is dit grotendeels verloren gegaan en moet de mens dit opnieuw ontdekken. In de Maha Karuna neemt het beeld van Kwan Yin een belangrijke plaats in. Het diepste religieuze archetype in het Oosten is de moeder. Kwan Yin, het moederbeeld, drukt grenzeloze ontferming uit die niets uitsluit.

² Het web van Indra is een metafoor waarmee wordt uitgedrukt dat in de boeddhistische filosofie alle verschijnselen nauw met elkaar verbonden zijn.

Kwan Yin

Dit is de plaats van hen, die vervuld zijn van het Grote Mededogen, van hen wier hart in liefde en wijsheid diep geraakt blijft, zolang anderen nog zuchten in lijden, ellende en verdriet. Dit is de plaats van hen, die zich eeuwig zullen blijven inzetten voor het welzijn en de verlichting van de gehele werkelijkheid.

Dialog tussen Oost en West

De Maha Karuna Ch'an is verbonden met de FAS-Society. Deze Japanse vernieuwingsbeweging voor leken in het Japanse Zenboeddhisme is opgericht door Hisamatsu en zet zich in voor een dialoog tussen westers en oosters denken met betrekking tot religie en filosofie. Door Ton Lathouwers wordt dit als volgt verwoord: Oost en West kunnen veel van elkaar leren. Het Westen beweegt zich teveel op de horizontale lijn; actief de wereld veranderen en leefbaar maken is lange tijd de focus geweest. De verticale lijn is in het Westen echter ondergesneeuwd. De mystieke stroming in het Christendom werd overheerst door het pragmatische en rationeel wetenschappelijke. Hiermee heeft het Westen de verbinding met de grond van het bestaan en de diepere wortels van ons mens zijn verloren. In het Oosten zijn mensen wel naar die verbinding met de grond van het bestaan blijven zoeken. Het Oosten kan van het Westen leren hoe zich in de wereld pragmatisch te engageren op het maatschappelijk terrein en op andere vlakken. Het Westen kan van het Oosten leren om de diepte in te gaan, om de verticale dimensie weer een plaats in het leven en in de maatschappij te geven. Om de mystiek, de inkeer en de stilte weer terug te vinden.

De onmiddellijkheid van de zuivere ervaring

In de filosofie van de Kyoto School waar Hisamatsu en Masao Abe belangrijke vertegenwoordigers van waren, ligt de oorspronkelijke grond van het bestaan in de onmiddellijkheid van de 'zuivere ervaring'. Abe noemt dit *suchness*; de 'zo-heid' van alles en iedereen, van alle fenomenen van het bestaan. Alles heeft een eigen *suchness* en valt hier in oorsprong mee samen. Zich in deze *suchness* bevinden, in deze 'zuivere ervaring', gaat vooraf aan de scheiding tussen subject en object. De westerse mens ervaart zichzelf als een subject, de wereld buiten haar/hem en ook het eigen innerlijk

wordt benaderd als object. Voor de westerse mens is het vanzelfsprekend om op alles in zichzelf en op de buitenwereld te reflecteren. Hiermee komt de werkelijke beleving buiten de mens te liggen. In de wijze waarop Ton Lathouwers spreekt over het diepste lijden, met als voorbeeld Auschwitz, waar men als mens volledig onmachtig tegenover staat, meen ik te herkennen dat hij aan de westerse mens probeert over te brengen dat het over *suchness* gaat. Het gaat over de onmiddellijke ervaring van het diepste lijden. Door op lijden te reflecteren en erover te praten, plaatst de mens dit lijden buiten een werkelijke beleving, buiten een diep mededogen en buiten zichzelf.

Conclusie

Mijn onderzoeksvragen voor dit essay waren deze:

Welke relatie is er tussen persoonlijke en maatschappelijke transformatie volgens de Maha Karuna Ch'an. Welke specifieke betekenis heeft de Maha Karuna Ch'an voor de samenleving?

“Uiteindelijk is er niets waardoor wij niet onderricht worden en niets dat niet onder onze fundamentele verantwoordelijkheid (Karuna) valt”.³

In de visie van de Maha Karuna zijn persoonlijke, maatschappelijke en religieuze transformatie met elkaar verweven. In de zenpraktijk van de Maha Karuna kan een ieder een eigen individuele zenweg volgen. Binnen de sangha kan men zich samen met anderen oefenen in mededogen en van daaruit neemt men dit mee naar het leven van alle dag in de samenleving waar men deel van uitmaakt. In zijn toespraken tracht Ton Lathouwers de essentie van de Chinese Ch'an op zijn westerse leerlingen over te brengen. Deze essentie gaat over groot mededogen, over religieuze ervaringen voorbij de grens van woorden, over het onmogelijke toch mogelijk te laten zijn. Specifiek voor Ton Lathouwers is volgens mij de transformatie van diep menselijk lijden in diep menselijk mededogen. De mens heeft een fundamentele verantwoordelijkheid voor alles. Er is niets dat daarbuiten valt. Het vraagt om een persoonlijke transformatie om los te komen van eigen concepten, om te leven in een oeververtrouwen en om het 'grote hart' dat ieder mens in zich heeft te openen, met een volkomen mededogen voor alles en iedereen in het bestaan. Om niemand en niets buiten te sluiten.

Veel problemen kunnen op de horizontale, maatschappelijke en psychologische lijn worden opgelost. Het diepste menselijk lijden, onmenselijk en niet te dragen, dit diepste lijden vindt geen oplossing in de horizontale maatschappelijke lijn. Dit diepste lijden kan een rustpunt vinden in de religieuze dimensie van de verticale lijn. Een religieuze dimensie die ervaren kan worden in het diepste mededogen waar een mens naar kan transcenderen.

Dit transcenderen naar het diepste mededogen is mogelijk als de mens gaat leven in haar/zijn eigen *suchness* en de werkelijkheid ervaren kan worden *just as it is*, in eigen *suchness* (Abe, 209). Door het scheiden van subject en object op te geven en te zijn in de

³ <http://www.mahakarunachan.be/maha-karuna/> (11-07-2013)

'zuivere ervaring' die aan het reflecterend bewustzijn vooraf gaat, is het mogelijk om werkelijk in verbinding te staan met de oergrond van het bestaan; is het mogelijk om los te komen van de werkelijkheid die de mens maar steeds aan het construeren is; is het mogelijk om los te komen van het in stand houden van het eigen ego. En daarmee te zijn in de open ruimte van het bestaan, in de 'zuivere ervaring', waarin diep mededogen vanuit een diepe verbondenheid mogelijk is. In 'zuivere ervaring' zijn met het diepste lijden geeft een wezenlijke grond en bestaan aan dit lijden dat in onze huidige maatschappij door woorden en reflectie zo vaak buiten de mens wordt geplaatst. Zou dit de kern kunnen zijn van wat de Maha Karuna in deze maatschappij uit kan dragen en waardoor mensen in een werkelijke verbinding met hun bestaan kunnen komen te staan?

Hier is de plaats van hen, die zittend in meditatie zichzelf tot uitdrukking brengen, en wel op alle wegen van het bestaan. Diep geworteld in de meditatie, zijn zij tegelijk totaal betrokken bij het helpen van alle wezens, rakend aan de grond der dingen, in eerbied voor allen die reeds ontwaakt zijn.

Bibliografie

Abe M. *Emptiness is Suchness*, in: F. Franck (ed), *The Buddha Eye*, Indiana: World Wisdom, 2004.

Anbeek, C.W. *Zin in zen. De aantrekkingskracht van zen in Nederland en België*. Rotterdam: Uitgeverij Asoka, 2003.

Websites

<http://www.mahakarunachan.be/> (05-06-2013)

<https://sites.google.com/site/weteloosheid/ton-lathouwers#TOC-Het-lege-scherf> (05-06-2013)

<http://www.bosrtv.nl/uitzending.aspx?IntEntityId=42&IntType=0&IntYear=2001> (20-05-2013)

<http://www.ikonrtv.nl/hetvermoeden/gast.asp?old=1981> (20-06 2013)

<http://www.bodhitv.nl/articles/show-news/2009-07-20/je-kunt-er-niet-uit-vallen/> (20-06-2013)

Bijlagen

Gesprek van Annelies van der Drift met Ton Lathouwers op 20 juni 2013.

Interview met Ronald de Caluwé

Gesprek van Annelies van der Drift met Ton Lathouwers op 20 juni 2013

Het gesprek vindt plaats in het kader van een te schrijven paper over de sangha Maha Karuna voor mijn studie Religie en Levensbeschouwing, traject boeddhisme, op de VU in Amsterdam. Het gaat om een letterlijke weergave van het gesprek. Voor de leesbaarheid moest de tekst hier en daar worden aangepast.

Voor mijn praktijkopdracht van de module 'Boeddhisme als transformerende kracht in mens en maatschappij' onderzoek ik hoe er vanuit de Maha Karuna gedacht wordt over de relatie tussen persoonlijke en maatschappelijke transformatie.

Hoe ziet, vanuit de Maha Karuna gezien, de relatie tussen persoonlijke en maatschappelijke transformatie eruit?

Maha Karuna betekent groot mededogen. In de Avatamsaka sutra zingen we: "Het Grote Mededogen is de essentie van de meditatie". Zonder een hart van liefde en mededogen is de meditatie, hoe belangrijk ook, uiteindelijk van geen enkel belang. Dat heb ik het sterkst uitgedrukt gevonden in China. Niet zozeer op het praktische maatschappelijke vlak, maar vooral op vlakken die nog verder reiken, bijvoorbeeld: Kan ik solidair zijn met mensen uit Auschwitz? Dat is waar het Saint-Exupérie om gaat. Liefde die mij voor de dood schadeloos kan stellen. Voor Saint-Exupérie is het iets religieus.⁴

In boeddhisme is compassie dus meer dan alleen maatschappelijk. Het is iets wat over de tijd en over de geschiedenis heen reikt. Ik heb dat in eigentijdse bewoordingen het mooiste uitgedrukt gevonden bij Hisamatsu van de Kyoto School, leraar van Masao Abe. Beiden gebruiken het beeld van de verticale en horizontale lijn. Op de horizontale lijn bevinden zich de maatschappelijke problemen, de psychologische problemen, de worsteling hier in de tijd, in de geschiedenis; de praktische opgave van lijden, uitzichtloosheid, medische wetenschap, psychologie, alles. Maar, zegt hij erbij: "Als het uiteindelijk alleen op dit maatschappelijke vlak blijft, botsen we op een muur". Bij een aantal wezenlijke 'problemen' (dat is eigenlijk geen goed woord), zoals Auschwitz en het verleden, zijn we op het maatschappelijke vlak menselijkerwijs machteloos. Het mooiste voorbeeld uit de Sovjetliteratuur: "Kan ik het verleden zo loslaten, dat ik denk: het is voorbij. Auschwitz daar kan ik niets meer aan doen, of ontdek ik dat het dieper kan dan maatschappelijke betrokkenheid alleen, namelijk betrokkenheid op alle levende wezens, in alle tijden. Dat doorbreekt de horizontale lijn, dat maakt het religieus. Maar het is er allebei. Hisamatsu zegt: "Die verticale lijn heeft een te sterk accent gekregen in heel veel religies. Ook in de Zen. Daar ging het allemaal over verlicht worden, de muur doorbreken enz. Maar als we dat ontdekt hebben staan we altijd weer opnieuw in de geschiedenis, in de tijd. En hebben we te maken met concrete problemen van lijden, met maatschappelijke problemen. Hoe moet je dat praktisch doen? In elk geval levend houden dat we ook mensen zijn, die midden in de geschiedenis staan. Dat we niet alleen mediteren voor onze eigen verlichting, maar betrokken zijn op alles, ook op de problemen.

⁴ Saint-Exupérie: "Waar is de bezielende liefde die mij voor de dood schadeloos zal stellen?" Het waren vooral de woorden van Saint-Exupérie over liefde en solidariteit waardoor deze woorden voor Ton tot leven kwamen.

Het is niet perse dat we in onze sangha een typisch boeddhistisch antwoord, houding of een uitweg zoeken. Dat is iets wat wij gewoon in de maatschappij moeten doen. Maar je moet het levend houden en de mensen overtuigen: het gaat niet alleen over verlichting, om innerlijk diep te worden, maar we hebben te maken met alle problemen van het leven. Alle..... Ja. En daar moet iedereen naar kijken.

Daar hebben we een hele mooie tekst voor van Hisamatsu: "Geloofte aan de mensheid. Kalm en evenwichtig. Laat ons ontwaken en wakker worden". Want als wij niet wakker worden blijft onze mogelijkheid beperkt. Vroeg of laat moeten we zeggen: "Auschwitz moet ik opgeven". Maar ontwaken betekent dat die beperktheid doorbroken word. En het tweede woord is: mensen van mededogen worden. Laten we onze gaven ten volle ontplooien. Ieder volgens de eigen roeping, op eigen manier en naar hoe het in ieder leeft. We moeten betrokken blijven op de maatschappelijke problemen. En hoe we dat invullen is naar ieders roeping in het leven. In verbondenheid. Zonder onderscheid naar man- of vrouw-zijn. Zonder onderscheid naar ras, natie of klasse. Elkaar de hand reiken. En dat is wat de Avatamsaka Sutra zegt: "Zonder dit 'grote hart' van liefde en mededogen is de meditatie, hoe verheven die liefde en mededogen in andere opzichten ook mag zijn, van geen enkele waarde".

Avatamsaka betekent: verbondenheid, bloemenkrans. Dat is wat Saint-Exupérie bedoelt aan het einde van 'De Kleine Prins', als hij zegt: "Weet je, als die kleine prins doodgaat , zegt hij; "Ik ben een klein sterretje". En als je nu 's nachts naar buiten kijkt zie je eindeloos veel sterren. Maar wij zijn daarmee verbonden. Wat jij doet in jouw leven, dat belletje wat jij laat rinkelen, dat lichtje dat jij laat branden. Jij in jouw werk, waarvan je soms denkt: Heeft dat zin ? Het is zo klein. Maar als jij dat doet, dan weerkaatst dat in alle andere kleine sterretjes. Als er een lichtje in jou brandt, dan weerkaatst dat overal. En omgekeerd, als die lichtjes flonkeren weerkaatst dat in al die andere zielen, in alle andere spiegeltjes. Dat is precies het beeld van 'het web van Indra'. Dat is wat de Avatamsaka sutra zegt, dat is compassie, die verbondenheid. Maar bij Saint-Exupérie krijgt het een eigen warme taal. Het wordt ineens dichtbij. We zijn allemaal met elkaar verbonden. Wat jij doet heeft invloed op het hele universum. In alles, die verbondenheid. Hij zegt er alleen bij: "Vertel dat nooit aan volwassenen, want die begrijpen dat niet. Alleen kinderen". Om dat levend te houden. Jij zit hier niet voor jezelf, jij zit hier voor die eerste gelofte: Hoe talloos de levende wezens ook zijn. Of wat Hisamatsu zegt: "Het diepe verlangen van de mens naar bevrijding van de mensheid". Het ontdekken van het ware zelf, voor iedereen. En een wereld bouwen, dat maakt het ineens zo betrokken. Wat we met de Maha Karuna wel proberen is om het concreet te maken. Behalve dit uit te dragen, maken wij het geld dat wij binnenkrijgen over aan de bestrijding van kinderprostitutie. Ik vind wel dat er een betrokkenheid moet zijn met een echt concreet maatschappelijk probleem. Wij doen dat in Cambodja. Met moeders, die in de gevangenis zitten en gedwongen zijn hun kinderen in de steek te laten. Dat wij daar helpen, dat er opvang is, dat is een poging, dat is het lichtje dat wij concreet moeten maken. Met geld, maar ook moeten we duidelijk maken waar de problemen liggen.

Hoe zie jij de dialoog tussen Oost en West ?

Eigenlijk ben ik daar voor het eerst mee in aanraking gekomen toen ik aan mijn doctoraat werkte van 1958 tot 1962 bij Han Fortmann (godsdienstpsycholoog, professor in Nijmegen in de vergelijkende godsdienstwetenschappen). Hij heeft een boekje geschreven: 'Oosterse Renaissance, kritische reflecties op de cultuur van nu'. Hij heeft het over: wat is zo belangrijk dat wij in het Oosten ontdekken? Wij in het Westen zijn actief bezig de wereld te veranderen, zodat ze leefbaar wordt. Maar wij hebben de diepte verloren. Wij hebben de navelstreng met de grond van ons bestaan verloren, die diepte. We zijn wel maatschappelijk, wetenschappelijk en

logisch bezig, maar wij verliezen aan diepte. Het heeft geen diepe wortels. In het Oosten daarentegen zoeken mensen wel naar die navelstreng met de grond van het bestaan. In de meditatie, daar is die diepte, maar die zogenaamde wakker geworden mensen zijn naïevelingen, amateurs in de wereld van de praktische affaires. Dit zijn twee verschillende houdingen. De één gaat de diepte in maar is naïef, weet niet wat er in de wereld is. En wij hebben die wereld verkend. Dat moeten we bij elkaar brengen. Wij moeten elkaar ontmoeten. Zij moeten van ons overnemen om zich ook praktisch te engageren op maatschappelijk terrein in de wereld, op alle vlakken. Wat maar weinig gebeurt in het Oosten. Het is verschrikkelijk wat er gebeurt in India. De sociale toestanden, de positie van de vrouw. En vroeger überhaupt in de Aziatische landen. Ook in de Boeddhistische wereld was er weinig tot zijn recht gekomen. Het is vooral Hisamatsu van de Kyoto School, die ook zegt (net als Fortmann) met bijna dezelfde woorden: Dat moeten wij leren van het Westen. Dat moet bij elkaar komen. Die twee: het Westen moet leren de diepte in te gaan, de religieuze dimensie, de meditatie, de inkeer, het wakker worden. Maar ook het Oosten moet leren: Hoe sta ik daarmee in de wereld en hoe pak ik het concreet aan.

Zijn de mensen in het Oosten zo diep? Zijn het hun wortels of is het maar een groepje?

Het Oosten is absoluut niet dieper dan het Westen, het zijn andere wegen. Je hebt overal diepe mensen. Maar als maatschappij, als weg, als zoektocht ligt het accent in het Westen op het verkennen van de wereld. Het leefbaar maken van de wereld en minder op de diepte. In het Oosten is het ideaal de diepte in te gaan. Maar in de praktijk gebeurt dat evenmin als hier. Het is overal even moeilijk. Er zijn in het Oosten echt niet meer verlichte mensen. Idealiseer het niet. In het Westen is het Christendom een stuk meegegaan met het rationalisme, ook in de theologie. Wij zijn de mystiek, de inkeer en de stilte vergeten. En in het Oosten is dat wel altijd gepropagandeerd als een weg, maar het waren mensen die zich terugtrokken in kloosters. Dat is ook niet altijd ideaal. Nu is er goddank een tijd dat het elkaar gaat ontmoeten.

De grote historicus Toynbee zegt: "Dat is de belangrijkste gebeurtenis van de komende eeuwen". Dat Oost en West elkaar gaan ontmoeten. Juist in religieuze opzichten. Ik denk dat het waar is.

Fortmann haalt dan romans aan van Arthur Koestler. Arthur Koestler zegt: "Je hebt twee typen mensen. Het één is het westerse type. Het is een beetje eenzijdig. Het westerse noemt hij de commissaris, de volkscommissaris in Rusland, elektriciteit, produceren, armoede bestrijden, enz. Maar hij raakt erin verstikt, hij verliest zijn grond. En de oosterling is de yogi. Op een berg, verheven, hij is misschien innerlijk bevrijd, maar een naïeveling in het gewone leven. Die twee, dat bij elkaar brengen is heel moeilijk. Religieuze mensen hebben heel lang de neiging gehad om weg te vluchten..... boven en buiten. Maar om het hier midden in het leven waar te maken. In de zen is dat het plaatje van de os. Het laatste plaatje van de os is niet die grote verlichting of het ontwaken. Het laatste plaatje is terug naar de markt. Met een grote glimlach. Bij wijze van spreken in een zelfbedieningszaak. Een moeder met kinderen, wat wij hier doen. Dat kan het Oosten van het Westen leren. Terug afdalen.

Het samengaan van die twee dingen is ook het mooiste.

Dat is ook wat zou moeten. Dat zegt Fortmann letterlijk. We zouden het allebei in ons moeten hebben, dat het samenkomt. Dat is de grote opgave en de kans van onze cultuur. Daarom zijn Masao Abe en Hisamatsu zo bezig met de dialoog. Juist de dialoog tussen Oost en West.

André van der Braak gaf in een college een tweedeling aan. Toen er belangstelling kwam voor het Boeddhisme was er een Verlichtingstak, de academici, de boeddhologen en een romantische tak, de theosofen, antroposofen, kunstenaars. Eigenlijk is dat nog steeds zo in het Nederlands boeddhisme, dat sommige mensen meer aan de Verlichtingskant zitten en andere meer aan de romantische kant.

Ja, dat is zo.

Hoe zie je dat voor jezelf en de Maha Karuna ?

Ik denk so wie so - en daarin ben ik niet de enige - dat het een paar honderd jaar duurt voor het boeddhisme een beetje wortel heeft geschoten en het in het Westen een eigen vorm krijgt. Jij noemt die twee dingen op. Maar het zijn de academici en ook veel mensen uit de Zengroepen hebben toch een zekere vorming gehad. En de andere mensen komen nauwelijks. En dat jammer, dat is een tekort.

Tegenwoordig is er veel aandacht voor mindfulness training. Goddank, maar eigenlijk zou er een element bij moeten: het meer devotionele, waar wij academische boeddhisten zo'n huiver voor hebben. Kijk eens naar de devotie voor Maria in de katholieke kerk. Dat is iets dat warm is, wat mensen aanspreekt, tenminste vroeger. Heel veel mensen kunnen geen boeken lezen en zeker geen intellectuele boeken over boeddhisme. Die hebben iets aan stilte, aan meditatie, aan mindfulness, maar ze zouden ook iets kunnen hebben aan je handen kunnen vouwen en je aan iets over kunnen geven. Dat is een tekort. Dat heeft mij geraakt in het Chinese boeddhisme. Daar kent men dat onder andere in de gestalte van Kuan Yin. Zij is een soort boeddhistische Maria. Een uitbeelding van grenzeloze compassie in een vrouwelijke gestalte. Gewone mensen in China hebben haar altijd beleefd als de kern van het boeddhisme. Mensen die geen tijd hadden om te mediteren, mensen die geen tijd hadden om boeken te lezen, die kende wel het devotionele, dat was Amida Boeddha of dat was Kuan Yin. Vooral Kuan Yin, zoals bij ons in het Westen Maria.

De belangstelling voor het boeddhisme is aan de ene kant romantisch, theosofisch, mystiek, aan de andere kant intellectueel. En dat is niet genoeg. Het houdt het beperkt tot een bepaalde kring.

Dan zou het devotionele erbij moeten komen?

Ja, ik vind het bijvoorbeeld prachtig dat wij een Maha Karuna hebben die zo levendig is. Maar het zijn allemaal toch wel mensen die de kans hebben gehad veel te lezen en veel te studeren en verder konden zoeken. Maar anderen, die anders opgevoed zijn, niet vertrouwd met boeken, in de fabrieken werken, die hebben goddank iets aan de mindfulness. Die leren soms dat het belangrijk is om stil te worden. Maar het is meer dan mindfulness. Mindfulness heeft vooral psychologisch heel veel effect. Maar het is maar één stukje van het boeddhisme.

En het andere stuk, om gewone mensen te bereiken, ik weet het ook niet, maar ik denk dat symboliek en ritueel zo bij de mens hoort, in alle culturen, in alle tijden, maar dat wij dat verloren hebben. Mircea Eliade (Roemeense religiehistoricus, filosoof): "Het Westen is drastisch ontheiligd, gedesacraliseerd". We kennen geen religieuze symbolen meer. Ze zijn bijna overal een beetje verdacht. Maar ik denk dat het zo bij de mensen hoort om die ook te hebben. Vooral voor mensen, die niet kunnen studeren. Ook voor mij trouwens. Voor mij is de devotie voor moeder Gods, of in de Zen voor Kuan Yin, zo belangrijk dat ik mijn volgende boek eraan wijd. In ons verlangen om ons diepste heimwee uit te drukken, zoeken we toch naar beelden van ontmoeting. Wij zoeken niet naar een onbewogen al beweging, of naar het absolute of de grote leegte. Dat is een kil woord. Het mooiste in het leven is ontmoeting. Ontmoeting met iets

wat leeft. Hoe je het ook noemt. En dat verder reikt dan onze gewone ontmoetingen hier. Een diep verlangen om thuis te komen in een ontmoeting en daar geven we taal aan. Elke religie heeft dat gedaan. Dat is in het Westen verloren gegaan. Dat moeten we opnieuw ontdekken. Maha Karuna is sober aan beelden. We gebruiken het beeldje van Kuan Yin omdat dat in China het belangrijkste symbool van het boeddhisme is, meer dan de Boeddha; Kuan Yin, dat vrouwelijke. Ik weet dat Masao Abe dat ook een keer beschreven heeft en ook Hisamatsu. Zoals het diepste religieuze archetype in het Westen toch de vader is, dat van recht en orde. God de vader, de Heilige Geest, de Heer en God de Zoon. Zo is het in het Oosten de moeder. De moeder drukt meer dan de vader de grenzeloze ontferming uit die niets uitsluit. Daarom is er in Rusland zo'n grenzeloze devotie voor Maria, net als in het Westen. Het moederlijke spreekt meer aan dan een vader denk ik. Voor mij toch zeker.

Wij in de Maha Karuna doen het sober, maar wij hebben wel teksten daarover. Wij zingen de sutra van Kuan Yin en de hymne aan 'de wijsheid voorbij alle wijsheid'. En daarmee proberen wij dat levend te houden.

Klopt het dat veel mensen te weinig herkenning vinden voor zichzelf?

Veel van de gewone boeddhistische teksten staan te ver af van de mensen. Daar moet je in thuis raken, de hart-sutra. De Avatamsaka sutra gaat wel, want deze gaat over de basis van verbinding. Neem je toevlucht tot Kuan Yin. Dat heeft iets warmes. Helaas is Kuan Yin een Aziatische exotische naam. Dat zegt mensen weinig. Ik heb wel eens gedacht om het te vervangen door "Neem je toevlucht tot haar, die luistert." Dat brengt het dichterbij. Maar in het tweede deel van die hymne noem ik op welke gestalten zij allemaal kan aannemen om iemand te redden. Je kunt haar in alles en iedereen ontmoeten als een Moeder Gods, zo probeer ik het dichterbij te brengen. Maar ik zou niet de klassieke boeddhistische teksten willen vertalen in eigentijdse westerse teksten. De klassieke boeddhistische teksten hebben hun eigen diepe betekenis. Ik probeer ze toe te lichten in mijn toespraken. Dan probeer ik altijd een verbinding te leggen met literatuur, met film, met kunst, om het dichterbij te brengen. Dat het leeft. In het Oosten krijgt het toevallig die taal, maar het leeft overal hoop ik.

Mindfulness wordt op het ogenblik te veel overal gepropageerd. Ingezet als een middel voor "feeling good". Dan wordt het te psychologisch en dan mist het de religieuze diepte. Mindfulness is een deel van wat de Boeddha noemt 'goede meditatie'. De monniken vragen aan de Boeddha: "Wat is nu goede meditatie?" En Boeddha zegt: Eén van de punten is mindfulness, één van de vijf punten, één maar." Pas helemaal op het einde, maar het is het belangrijk. Doe je meditatie aandachtig en oefen. Een ander punt is: "One pointedness". Stap niet van het één naar het ander. Ben je bij je adem, blijf dan bij je adem. Ben je bij een gesprek, blijf dan bij het gesprek. Maar punt één is iets anders: "Geloof". Maar niet in een dogma! Maar oervertrouwen. Oervertrouwen tegen alles in. Oervertrouwen van het hart. Die stap zetten, waarvan je denkt: "dat is het eerste, dat is het belangrijkste. Niet het geloof in mijn woorden, maar in wat wij diep verlangen, dat het onmogelijke mogelijk is". Dat wat niet te verwezenlijken is, toch verwezenlijkt wordt. Dat alles goed komt voor iedereen. Je diepste verlangen....

Ik vind het bijzonder hoe jij dit uitdraagt.

Ik ben er zelf dankbaar voor, want het is het enige wat ik kan. Ik ben verder heel onhandig in het leven.

Ik ben er dankbaar voor dat jij dit uitdraagt. Het is zo helder, voor mij gaat het hierom.

Weet je, daar ben ik alleen maar heel dankbaar voor. Het betekent gewoon, dat het in jou leeft, dat jij het weet. En daar ben ik dus ook dankbaar voor. En weet je... het is zo belangrijk dat we dit levend houden. Jij ook, op jouw manier.

Er is een gevaar dat heel de oosterse wijsheid in het Westen gereduceerd wordt tot een psychologie, tot welzijn, je lekker voelen, alleen voor jezelf. Maar het gaat er juist om hoe je leeft in verbinding met anderen om je heen. Je bent er voor de anderen. Ik probeer mij dat elke dag bewust te zijn, het ontgaat me soms.

Gisteren schreef iemand mij over een vreselijke suïcide. Dan denk je menselijkerwijs, kan ik daar wat voor doen. Als ik zeg: "Ik kan hier niets aan doen", dan capituleer ik, dan berust ik. Dat kan niet, dus daar bij blijven, dat is zo belangrijk. En dan neem ik het 's avonds mee in mijn gebed. Dan noem ik het maar op, dan geef ik het maar een naam. Dat is die Avatamsaka sutra, daar toch bij blijven. En ieder doet het op een eigen manier, jij doet het op jouw manier. En ik ben ervan overtuigd, dat als dat in jou leeft, dan doe je dat ook in jouw cursussen. Dan breng je dat ook tot uitdrukking in jouw werk, in jouw lessen.

Dat klopt, zelfs in de dingen die ik zeg. Weet je, als ik weer iets ben tegengekomen wat me inspireert, dan vertel ik dat soms tijdens een pauze of aan een cursist op een passend moment.

Weet je, dat is dan jouw doorgeven. Dat is pas transmissie. Je geeft het door. En mijn pleegmoeder zei altijd tegen me: "Jongske, niet kijken aan hoeveel mensen je het doorgeeft, al is het er maar één die je raakt.

Zo ervaar ik dat ook, dat is ook zo in mijn leven.

Ja, daar ben ik van overtuigd. Dank je wel.

Weergave van het interview met Ronald de Caluwé, docent/trainer bij Leef in Aandacht.

Ronald volgt nagenoeg alle retraites en bijeenkomsten van Zen in Zutphen, die in de traditie van Maha Karuna Ch'an door zenleraar Ton Lathouwers begeleid worden. Maha Karuna betekent *groot mededogen*. Toen Ton Lathouwers met zijn groep wilde beginnen moest deze ook een naam hebben en dat werd Maha Karuna. Deze naam is treffend voor hoe Ton zijn boodschap uitdraagt: met compassie, iedereen hoort erbij, iedereen is gelijkwaardig; iedereen is ook altijd welkom in de sangha van Maha Karuna Ch'an.

De betrokkenheid met het gewone dagelijks leven, met alles wat je daarin en in de maatschappij tegenkomt, gaat samen met het mediteren op je kussen. Maha Karuna Ch'an behoort tot het mahayana boeddhisme waar leven als bodhisattva een essentie van is. Wat je doet op je meditatiekussen weerspiegelt dat wat je in je leven doet, hoe je er bent voor een ander mens. Hoe je aanwezig bent als je koffie drinkt met je buurman, maar ook hoe je het gras maait. Zijn in aandacht en compassie komt terug op alle niveaus. Het gaat over medeverantwoordelijkheid voor de wereld om je heen. In het kleine - en grote kwetsbare. Grotere wereldgebeurtenissen weerspiegelen zich op

persoonlijke wijze in jezelf; op je kussen kun je inzicht krijgen in je eigen delen van deze weerspiegeling.

Een uitspraak toegedicht aan de historische Boeddha: 'meditatie dient te leiden tot een ethische levenswijze'. Een ethiek die je toepast in je wijze van leven, in verbinding met alles en iedereen. Compassie in de ruimste zin van het woord. Er zijn situaties dat compassie voor de ander niet is op te brengen, heb dan compassie met jezelf dat je het niet kan.

Wanneer Ton spreekt doet hij dat vanuit zijn hart, zoekt hij verbinding van het hart met het gewone leven van mensen, met de shit die er kan zijn in het leven van iemand, met uitingen van kunst en literatuur in onze westerse maatschappij.

De gemeenschap is Maha Karuna Ch'an. Zonder gemeenschap geen zen, zonder compassie geen gemeenschap. Met elkaar mediteren, elkaar tot leerstof zijn in het ontwikkelen van compassie. Deze ervaringen praktiseren met de mensen waarmee je leeft. Zij zijn je werkelijke leraressen en leraren.